

Svašta pomalo o padežima

Naziv *padež* nastao je prema glagolu *padati* prevođenjem latinske riječi *casus* koja znači ‘pad, padanje’. Stari su gramatičari promjenu oblika imena uspoređivali s padanjem iz jednoga oblika u drugi.

Padežne je nazive moguće tumačiti na dvjema razinama – *leksičkoj*, koja se odnosi na imenovanje naziva i njihovo značenje, i *kategorijalnoj*, koja obuhvaća gramatička obilježja padeža kojima se pokazuju odnosi imenskih riječi s drugim riječima u rečenici.

Latinski nazivi *nominativus*, *genitivus*, *dativus*, *accusativus*, *vocativus*, *ablativus*, *locativus*, *instrumentalis* ustalili su se danas kao padežni nazivi u većini europskih jezika. Osim prilagođenih latinskih naziva, u nekim se jezicima i pojedinim gramatikama rabe i izrazi *prvi padež*, *drugi padež*, *treći padež*, *četvrti padež*, *peti padež*, *šesti padež*, *sedmi padež*, *osmi padež*, također prema načelu starih latinskih gramatika, koje navode latinske nazive poredane od nominativa prema instrumentalu, uz napomenu da se taj popis katkad i skraćuje s obzirom na to da u nekim jezicima neki padeži (najčešće vokativ i ablativ) nisu uvršteni u popis padeža ili se navode u opisu nominativa (vokativ) te lokativa i instrumentala (ablativ), ili su, pak, lokativ i instrumental dio ablativa.

Stariji hrvatski gramatičari u svojim gramatikama slijede tradicionalni latinski poredak padeža: prvi je u paradigmi nominativ, drugi je genitiv, treći je dativ, četvrti je akuzativ, peti je vokativ, šesti je ablativ/lokativ (ovisno o gramatici), sedmi je instrumental. Primjerice, Kašić¹ za instrumental rabi izraz sedmi padež, a u množinskoj paradigmi upotrebljava izraz osmi padež u značenju lokativa. U starijim gramatikama hrvatskoga jezika također su zastupljeni izvorni ili prilagođeni latinski padežni nazivi, međutim, u njima se rabe i domaći nazivi, koji su s današnjega aspekta zastarjeli jer se ne nalaze u suvremenim hrvatskim gramatikama. Domaći su padežni nazivi u starijim gramatikama doista brojni, pa su te gramatike vrijedan izvor za proučavanje padežnih, ali i drugih gramatičkih i jezikoslovnih naziva. Za svaki se latinski padež u starijim gramatikama mogu naći barem dva domaća naziva, a u njihovoj su primjeni najdosljedniji bili leksikografi i gramatičari XIX. stoljeća Joakim Stulli, Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić. Tako u starijim gramatikama nalazimo nazive *imeniteljni padež* ili *imenovnik* za nominativ, *roditeljni padež* ili *rođenik* za genitiv, *dajevnik* ili *dateljni padež* za dativ, *tužnik*, *tužiteljni* ili *viniteljni padež* za akuzativ, *zovnik*, *zvanik*,

¹ Kašić, Bartol. 1604. *Institutiones linguae Illyricae / Osnove ilirskoga jezika*. Pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 2002.

zvateľni padež za vokativ, *odnosnik* za ablativ, *mjesni* ili *skazateljni padež* za lokativ te *društveni padež*, *orudni padež*, *tvoriteljni padež* te *orudelnik* za instrumental. Šime Starčević za padeže se koristi izrazima *prvo padanje*, *drugo padanje*, *treće padanje*, *četvrto padanje*, *peto padanje*, *šesto padanje*, što prema primjeru sklonidbe imenice *gost*, *gosta*, *gostu*, *gosta*, *o goste*, *s gostom* odgovara podjeli na nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, instrumental. Starčević u paradigmi ne navodi lokativ.

Kategorijalna obilježja padežnih naziva temelje se na promjeni oblika imenica i drugih imenskih riječi s obzirom na njihov odnos s ostalim riječima u rečenici. Općenito se u suvremenome hrvatskom jeziku imenice razlikuju prema leksičkim i gramatičkim obilježjima. Na temelju leksičkih obilježja imenice se dijele na vlastite i opće te na pojedine, zbirne, gradivne, konkretne (stvarne) i apstraktne (nestvarne).

U suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika gramatička su obilježja imenica i imenskih riječi rod (muški, ženski, srednji), broj (jednina, množina)² i padež. Na obilježja roda u hrvatskome jeziku bitno utječe i značenje imenica prema prirodnome spolu, tj. prema značenju imenica za žensku i mušku osobu, pri čemu se gramatički rod najčešće podudara s prirodnim spolom imenica, a katkad imenice imaju različit gramatički rod od spola osobe koju označuju (npr. *papa*, *djevojčurak* i sl.). Rod i broj utječu na padežne oblike imenskih riječi, odnosno sklonidbenu paradigmu imenskih riječi, a u hrvatskome jeziku nastavak riječi nositelj je padežnoga značenja. Bitno obilježje koje također utječe na sklonidbenu paradigmu imenica muškoga roda u hrvatskome jeziku jest živost, o kojoj ovisi sklonidba tih imenica u akuzativu.

Sedam se padeža hrvatskoga jezika sintaktički dijeli prema odnosu s drugim riječima u rečenici na nezavisne, koji služe imenovanju (nominativ) i obraćanju ili dozivanju (vokativ), i zavisne ili kose, kojima se izriče povezanost onoga što znače s drugim dijelovima rečenice (genitiv, dativ, akuzativ, lokativ, instrumental). Hrvatske ih gramatike određuju prema odgovoru na pitanja: *Tko?*, *Što?* (nominativ); *Koga?*, *Čega?* (genitiv); *Komu?*, *Čemu?* (dativ); *Koga?*, *Što?* (akuzativ); *Ej!*, *Oj!* (vokativ); *O kome?*, *O čemu?* (lokativ); *S kim?*, *Čim?* (instrumental). S obzirom na padežni nastavak u genitivu jednine, prvome kosom padežu u tradicionalnoj padežnoj paradigmi,

.....
 U starijim gramatikama nalazimo nazive *imeniteljni padež* ili *imenovnik* za nominativ, *roditeljni padež* ili *rođenik* za genitiv, *dajevnik* ili *dateljni padež* za dativ, *tužnik*, *tužiteljni* ili *viniteljni padež* za akuzativ, *zovnik*, *zvanik*, *zvateľni padež* za vokativ, *odnosnik* za ablativ, *mjesni* ili *skazateljni padež* za lokativ te *društveni padež*, *orudni padež*, *tvoriteljni padež* te *orudelnik* za instrumental.
 .....

² Jednina i množina bilježe se kao osnovna podjela, a uz njih se još bilježi dvojina (uz riječi *dva*, *tri*, *četiri* i *oba*), *pluralia tantum* (*kola*, *škare*) i *singularia tantum* (*bakar*, *zdravlje*).

u suvremenome hrvatskom jeziku nastala je temeljna trojna podjela sklonidbenih modela imenica na a-sklonidbu (imenice muškoga i srednjega roda), e-sklonidbu (većina imenica ženskoga roda i neke imenice muškoga roda) i i-sklonidbu (imenice ženskoga roda).³

.....
 Pregledom paradigma koje se nalaze u hrvatskim gramatikama od 17. stoljeća do danas pokazalo se da je u hrvatskome jeziku ustaljen samo jedan, tradicionalan poredak padeža: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ i instrumental, preuzet iz latinskoga jezika.
 .....

subjekt (*Mame* nema kod kuće., *Ponestalo je novca.*), 3. količinski izraz s prilogom ili brojem i imenicom (mnogo *vojnika*, *pet kuna*), 4. razmjer (s pomoću prijedloznoga izraza *od kuće do kuće*, *od svega srca*, *Mlađa je od sestre.*), 5. posvojnost (posvojni ili posesivni genitiv) (kaput *moje majke*), 6. pripadnost kakvoj cjelini (genitiv cjeline) (*vrata stana*, *ugao ulice*), pripadnost kakvu dijelu (dijelni ili partitivni genitiv) (*čaša vode*, *narezati kruha*, *popiti vode*).

Dativom se u hrvatskome izriče: 1. neizravni objekt (*radovati se uspjehu*), 2. logički subjekt (*Ljudima* je već dosta.), 3. pripadnost ili posvojnost (posvojni ili posesivni dativ) (povod *sastanku*), 4. bliskost ili zanimanje (*Dobro nam došli!*), 5. smjer ili usmjerenost (prići *rijeci*, okrenuti se *Mariji*, ići *kući*). Dativ se nalazi i u različitim prijedložnim izrazima (ići *k stricu*, *usprkos želji*, *unatoč problemima*).

Akuzativom se u hrvatskome izriče: 1. izravni objekt (*kupiti kuću*, *pozvati Luku*), 2. vrijeme (*spavati cijelu noć*), 3. mjera (*popiti litru vode*, *pojesti tanjur juhe*)⁴. Akuzativ je padež kojim se na planu izraza najjasnije ostvaruje kategorija živosti imenica muškoga roda. Akuzativom se živost ostvaruje trojako: imenice koje znače živo (*čovjek*) imaju akuzativ jednak genitivu, imenice koje označuju neživo (*stol*) imaju akuzativ jednak nominativu i imenice koje označuju što neživo na temelju sličnosti

Padežima se označuju različiti odnosi među riječima. Ukratko će biti opisana njihova osnovna značenja u hrvatskome standardnom jeziku.

Nominativom se izriče: 1. subjekt (*Ivan uči.*), 2. imenski predikat (*Hrast je drvo.*), 3. atribut i apozicija (*Ilijep cvijet*, *učenik Petar*, *hotel Turist*), 4. predikatni proširak (*Sava teče mutna.*, *Ana leži mirna.*), 5. eliptična usklična rečenica (*Mir!*, *Požar!*, *Tišina!*), 6. priložno značenje, najčešće značenje mjere (*brdo problema*, *gomila obveza*).

Genitivom se izražava: 1. neizravni objekt (*Marko se boji grmljavine.*), 2. logički

³ U nekim novijim gramatikama hrvatskoga jezika nesklonjive imenice i pridjevi preuzeti iz drugoga sustava (npr. osobno ime *Nives*, nesklonjivi pridjev *fer*) svrstavaju se u nultu sklonidbu (ø-sklonidba), što nije ušlo u školsku praksu poučavanja o sklonidbenim modelima.

⁴ U hrvatskome se jeziku mjera izražava i tzv. nesklonjivim ili okamenjenim akuzativom (napadalo je *do metar* snijega, *susresti se s tisuću* problema).

ili povezanosti sa živim sadržajem također mogu imati, najčešće samo u razgovornoj ili žargonskoj uporabi, akuzativ jednak genitivu: 1. imena automobilskih marka u razgovornoj uporabi (voziti *forda*), 2. nazivi karata i šahovskih figura (baciti *kralja*, pojesti *pješaka*), 3. društva ili skupine u razgovornoj uporabi (pobijediti *Hajduka*), 4. imena vina u razgovornoj uporabi (piti *Babića*, piti *Ribara*), 5. nagrade u razgovornoj uporabi (dobiti *Oscara*), 6. računalni nazivi u razgovornoj uporabi (pomicati *miša*, *Poruka sadržava crva.*).

Lokativ je u hrvatskome prijedložni padež. Izrazom je jednak dativu, ali se razlikuje po prijedlozima s kojima dolazi i značenjskim odnosima koji se njima izriču u rečenici. Njime se izriče: 1. neizravni objekt (zahvaliti bratu *na pomoći*, omesti /koga/ *u poslu*), 2. priložna oznaka mjesta (*U vrtiću* je uvijek veselo.), 3. priložna oznaka načina ili okolnosti (prepoznati koga *po hodu*).

Instrumentalom se u hrvatskome izriče: 1. neizravni objekt (Dječak klima *glavom.*, Vozač upravlja *automobilom.*), 2. predikatni proširak (Petar je proglašen *pobjednikom.*), 3. društvo (Putovati *s bratom.*), 4. sredstvo (voziti se *biciklom* po gradu), 5. mjesto (hodati *ulicom*), 6. vrijeme (*Nedjeljom* idemo na izlet.), 7. način (Pjevala je *tihim glasom.*).

Pregledom paradigma koje se nalaze u hrvatskim gramatikama od 17. stoljeća do danas pokazalo se da je u hrvatskome jeziku ustaljen samo jedan, tradicionalni poredak padeža: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ i instrumental, preuzet iz latinskoga jezika. Da je taj poredak duboko ukorijenjen u našim gramatikama, svakako potvrđuje i činjenica da je za podjelu sklonidbenih modela imenica u hrvatskome jeziku uzet genitivni nastavak, dakle nastavak padeža koji je u tradicionalnoj latinskoj sklonidbi drugi po redu.